

Västanbladet

GöteborgsRegionens Släktforskare

Årgång 34

2017

Nr 3

***På väg från Kungssportsplatsen,
Ska Karl IX:s staty flyttas ytterligare en gång?
Läs mer på sidan 27***

Innehållsförteckning nr 3-2017

- 3 Ordförande har ordet
Lisbet Rodin
- 4 Höstprogram hos GRS
- 6 Några hägkomster från
Landsarkivet i Göteborg
Leif Ljungberg
- 12 Det nya Kinship Center reser sig ur askan
Elisabeth Thorsell
- 14 Jan Eliasson- Årets Svensk-Amerikan
- 16 Arkiv Digital köper flygfoton
Johan Ahlén
- 20 Svenska krigsfångar i Ryssland,
del 1 1700-1709
Galina Sjebaldina
- 27 Karl IX:s staty i Göteborg
Christina Claeson
- 28 Edmansläkter i Bohuslän
Björn Edman
- 30 Landet Runt
Gunilla Brolund

Omslagsbild:

Karl IX:s staty på Kungssportsplatsen

Västanbladet

Redaktionskommitté:

Per Clemensson, LarsOlof Lööf och Johan Ahlén. Västanbladet ingår i medlemsavgiften 200:-/ år och utkommer årligen med fyra nummer. Ansvarig utgivare Per Liljeström

Tidningsmakare

Christina Claeson:

ch_claeson@hotmail.co

Tryckeri: Typografia, Göteborg

Manusstopp för nr 4-2017
meddelas på hemsidan

GöteborgsRegionens Släktforskare

MEDLEMSFÖRENING I SVERIGES SLÄKTFORSKARFÖRBUND Styrelse 2 0 1 7

- Ordf.** Lisbet Rodin 0701-70 84 30
Hults Sörgårdsväg 13A, 436 45 ASKIM
lirodin@hotmail.com
- Vice ordf.** LarsOlof Lööf 0705-22 24 91
Erik Dahlbergsg. 4, 411 26 GÖTEBORG
larsolof.loof@gmail.com
- Sekreterare** Gunilla Brolund 0705-50 14 62
Dahlströmsg. 30, 414 65 GÖTEBORG
gunilla.brolund@gmail.com
- Kassör** Eva von Brömsen 0733-10 06 06
Tornvägen 9, 438 34 LANDVETTER
kassor.grs@gmail.com
- Vice kassör** Ewert Arwidsson 0723-13 84 15
Eva Rodhes g. 10, 411 11 GÖTEBORG
trewetrans@telia.com
- Webmaster** Lars Nyqvist, 0767-71 64 56
Trollhättevägen 12, 442 49 KUNGÄLV
webmaster.g.r.s@telia.com
- Redaktör** Per Clemensson, 031-20 65 63
Södra Vägen 79, 412 54 GÖTEBORG
per@clemensson.net
- Ledamot** Robert Berggren, 0703-55 00 99
de Geersgatan 16, 416 57 GÖTEBORG
ordf.gbghembygd@gmail.com
- Ledamot** Inger Clemensson, 031 - 20 65 63
Södra Vägen 79, 412 54 GÖTEBORG
inger@clemensson.net
- Ledamot** Jan Forslund 0346-222 45
Ljungby Prästgård 101
311 95 FALKENBERG
janforslund@spray.se
- Suppl.** Ingela Linderå, 0738-01 92 71
Årenprisgatan 2A, 416 52 GÖTEBORG
aliceingela@yahoo.se
- Suppl.** Johan Ahlén, 0739-97 19 16
Dockeredsvägen 14,
424 91 OLOFSTORP
johan@flygfotohistoria.se
- Suppl.** Barbro Majjgren 0706-44 81 48
Mästarevägen 10, 305 72 STENINGE
qpm@telia.com

Ordföranden har ordet

TACK!

När ni läser detta kan man säga att Sommarprogrammet är slut. För oss lite mer aktiva blev det ett sådant i år. Bland annat städade vi. Visst samlar böcker och bokhyllor damm och en del är kvar – men doften när man stiger in i lokalen är helt klar mer dammfri nu. Ett riktigt stort och innerligt varmt TACK till er alla som deltog vid olika tillfällen. Flera av våra medlemmar kom dag efter dag, kavlade upp ärmarna och ut för dammet. Och vi hade riktigt, riktigt trevligt till på köpet.

GRS deltog i år i Kulturkalaset i samarbete med Göteborgs Hembygdsförbund. Under fem dagar kunde besökare få hjälp att hitta början på sin egen släktsaga, hitta sina rötter i Göteborg eller kanske topsa sig för DNA. Dessutom kunde besökarna finna bilder i Hembygdsarkivets pärmar från sin egen eller föräldrarnas barndom - allt i de anrika lokalerna på Postgatan 4 vid Kronhusparken. Innan GRS flyttade till Erik Dahlbergsgatan, huserade båda föreningarna i detta hus. Det här med Släktforskning och Hembygdsarbete har ganska mycket gemensamt och vi passade under Kulturkalaset på att erbjuda ett dubbelmedlemskap i de båda föreningarna.

De som deltagit som funktionärer under kulturkalaset erbjudits extra information och träning i att släktforska i Göteborgs kyrkböcker, vilket kan vara svårt när man inte kan alla finesser och genvägar. Förhoppningen är att denna träning skall ge ringar på vattnet framöver och spridas ut bland medlemmarna i övrigt.

Släktforskardagarna i Halmstad blir slutet på Sommarprogrammet men samtidigt starten på Höstprogrammet. Förhoppningsvis har flera av er varit med i Halmstad och lyssnat på alla spännande och intressanta föredrag. Vi hoppas också att givande kontakter skapats så att föreningens verksamhet kan utvecklas och fördjupas. I detta nummer av Västanbladet presenteras höstens program och på vår hemsida kommer mer information, anmälningsslänkar och eventuella ändringar.

Vi ses under hösten – en riktigt bra tid för släktforskning!

Lisbet Rodin

Höstprogram hos GRS

9 oktober Föreningskväll

13 oktober Kulturnatta – öppet hus under kvällen/natten för fika, släktforskning, topsning och annat som hör föreningen till.

25 oktober "Landskapskväll" för dig med rötter eller intresse i Dalsland. Tag med dig pärm/datorn och "byt anor". Vi tittar närmare på vår dalslandslitteratur, fikar och ger varandra tips.

20 november Höstmöte

25 nov Släktforskarhack (prel. datum)

5 december Öppet hus med Julkänsla

Har du själv något du vill arrangera för föreningens medlemmar är du välkommen att höra av dig till oss.

**Aktuell prislista över de böcker, CD-skivor,
DVD-er och annat intressant som finns att köpa
hos GRS finns
tillgänglig på föreningens hemsida
<http://grs.forening.genealogi.se/forsaljning.htm>**

Lördagsöppet 10-14 ojämna veckor med start 16 september

Under hösten kommer vi ha aktiviteter i mindre omfattning en del av dessa dagar med föreläsningar/rådgivning kring bland annat släktforskarprogram på datorer (Min Släkt, Disgen, Legacy), handskrift, DNA m m.

Mer information på hemsidan när vi närmar oss.

Kurser hösten 2017

Släktforskning grundkurs – dagtid: Onsdagar med start 4 oktober, fem tillfällen. Kursledare Gunilla Brolund

Släktforskning grundkurs – helg heldag: Kursledare Johan Larsson – planeras utifrån intresse.

Handskriftskurs – dagtid: Tisdagar med start 24/10. Fyra tillfällen. Kursledare Barbro Majjgren. Kursen är för närvarande fulltecknad men du kan ställa dig i kö för eventuella återbudsplatser.

migrantforsa – start torsdag 9 november, fyra tillfällen på kvällstid. Kursledare Ewert Arwidsson

eventuellt kan ytterligare kurser tillkomma.

Kurserna hålls i GRS regi och lokaler på Erik Dahlbergsgatan 36 B

Ärlan till kurser och aktiviteter sker på hemsidan men har du inte den möjligheten går det bra att slå en signal till lokalen (031-131226).

Några hågkomster från Landsarkivet i Göteborg

Av Leif Ljungberg

Min farfarsfar var förste lantmätare i Kristianstads län och hette Alexander Ljungberg. Han var född i Göteborg den 16 maj 1783. När jag för mer än 30 år sedan började intressera mig för min släkts öden, var detta allt jag visste om dess ursprung. Vad var då naturligare än att en av mina första forskningsresor gällde landsarkivet i Göteborg. Det var en upplevelse för en gymnasist att på egen hand få se sig om i den för honom så väldiga staden vid Göta älv, men besöket på landsarkivet blev dock händelsen nummer ett.

Jag kan så väl minnas åtskilliga detaljer från dessa dagar. Vid en avbalkning i ena hörnet av forskarsalen skötte en ung, mycket vänlig herre expeditionen och hjälpte mig tillrätta både med innanläsning och annat. Jag minns också särskilt, att han, när jag gick, bad att få se i min väska.

Den gången begrep jag ej annat, än att så skulle vara, men när jag senare i tiden själv intog Karl Mellanders plats – ty det var han – fick jag även förklaring på visitationen, vilken dess bättre varken förr eller senare ansetts behövlig inom den svenska arkivvärlden.

Det var emellertid Carl Gustaf Weibull, dåvarande landsarkivarien i Göteborg, som just vid den tiden hade fått en anmälan, för att han skulle ha utlämnat vissa arkivalier som hemlån till en vetenskapsman,

hos vilken arkivalierna iakttagits av den anmälände.

Det visade sig emellertid, att "arkivalierna" utgjordes av forskarens egna excerpter, vilka kapslat och försetts med påskrift, som ungefär stämde med "originalkapslarnas" text. Påbudet om väskvisitationen var ett led i den lilla fejd som till följd av anmälan utbröt mellan riksarkivet och Weibull och ur vilken den senare onekligen utgick som säker segrare.

Men för att återvända till mitt första landsarkivbesök, så lyckades forskningarna bra. Göteborgs garnisonsförsamlings födelse- och dopbok upplyser, att Alexander, som av "banekarlen Sven Larsson Jongberg" och hans hustru Ingeborg Larsdotter, föddes den 16 maj 1783. Den för mig något främmande titeln tarvade en förklaring. Jag dristade mig därför fråga landsarkivarien själv och han attributerade genast mannens verksamhet till någon repslagarebana.

Mina fortsatta forskningar visade, att hans slutsats var riktig. Ljungberg var nämligen anställd som banekarll eller spinnare vid handelsmannen Johan Schultz' repslagarebana, vilken befattning han dock strax efter sonens födelse lämnade för att bli brandvakt i Göteborgs stads tjänst. När det gällde banekarlstiteln minns jag, hur Weibull väjdade till en ståtlig, äldre herre, som satt i forskarsalen, förskansad bakom digra folianter. Det var den framstående kännaren av Göteborgs fortifikatoriska historia, major

Valdemar Ljungberg, tyvärr ingen släkting, i vilket fall jag väl omedelbart fått hela släktkrönikan upplagd.

Tiden gick. Carl Gustaf Weibull blev landsarkivarie i Lund och efterträddes av Gustaf Clemensson i Göteborg. Den ovannämnda gymnasisten blev småningom en av Weibulls amanuenser i Lund. År 1929 fick jämtarna sitt länsarkiv, för vilket Karl Mellander blev chef, och så begav det sig, att jag en vacker höstdag nämnda år återsåg landsarkivet i Göteborg, nu som välbeställd förste amanuens.

Landsarkivet i Göteborg hade mycket att bjuda nykomlingen. Såsom det då yngsta av våra landsarkiv var det tekniskt betydligt bättre rustad än syskoninstitutionerna. Gustaf Clemensson hade med sin uppslagsrikedom och organisatoriska talang redan då satt igång och odlat ytterst nyttiga arbeten utöver de dagliga rutinsakerna.

Jag skall här bara nämna den alfabetiska namnregistreringen av kyrkböcker och bouppteckningar och hans uppläggning och registrering av ämbetsarkivet. – I bokbinderiet drevs i vaktmästare Lundströms regi i ganska stor skala ett mycket värdefullt konserverings- och inbindningsarbete till gagn och båtnad även för de till Göteborgs landsarkiv levererande myndigheterna. – Referensbiblioteket omhulldades mycket och kunde trots statsmakternas sparsamma anslag visa en mycket god standard. – Här skall också nämnas, huru Gustaf Clemensson under min tid som amanuens vid landsarkivet tog initiativet till den kommunala arkivvården i Göteborg; han blev för

övrigt då stadens arkivsakkunniga biträde.

Även andra till landsarkivet levererande myndigheter har i Clemensson haft ett gott stöd. Det hände ofta, att vederbörande av honom eller någon av hans tjänstemän fick hjälp vid ordnandet och förtecknandet av sina arkiv. Så minns jag, hur landsarkivarien strax i begynnelsen av min Göteborgstid tog mig med ner till den myndige prosten Pehr Pehrsson i Carl Johan, där vi gemensamt gingo igenom och granskade arkivalierna; samtidigt fick jag dessutom lära, vilka tekniska brister arkivlokalerna ifråga voro behäftade med.

Min första större uppgift i Göteborg blev att ordna och förteckna nyssnämnda kyrkoarkiv, både vad som fanns på platsen och vad som levererats in till landsarkivet. Uppgiften fick för mig ett speciellt intresse därigenom att mina oldeföräldrar en gång framlevat större delen av sitt liv inom det område som Carl Johans församling omfattar. Senare tillbringade jag någon tid i Vänersborg, syselsatt med ordnandet av landskontorets i Älvsborgs län arkiv och på rådhusets vind i Ämäl befann jag mig ett par dimmiga decemberdagar 1931 i liknande ärenden. – Särskilt roligt var förtroendet att få inspektera en del landsarkivet underlydande arkiv – aldrig skall jag glömma mina resor i trakten kring Skara, Vara och Lidköping i sådana ärenden.

Den inre tjänsten på landsarkivet var omväxlande och i regel aldrig ledsam. Vad som alltid plägar vara ett crux för en arkivman är, att han så

sällan får sitta ostörd vid ett arbete någon längre tid i stöten, och i detta avseende skilde sig inte tjänsten i Göteborg från andra arkivtjänster. Någon skämtare har sagt att expeditionshavanden på ett arkiv skulle ha det bra, bara inte forskarna funnos.

Frånsett att arkiven i huvudsak äro till för forskarnas skull, hyser jag personligen den uppfattningen, att det är de, som ge mycket av omväxlingen och charmen åt det dagliga arbetet, även om de ibland äro besvärliga. Av den senare kategorien minnes jag särskilt en grånad professor från Högskolan, mellan fyra ögon trevlig och språksam, men när han befann sig i forskarsalen, skulle där vara gravtyst, och fördes där samtal, om än aldrig så lågmält, vips for han upp "som stungen av en slang" och anmälde saken för vakthavande tjänstemannen. En tillsägelse åt syndaren räckte väl i regel, men ofta hände det, att man fick lägga extra sordin på församlingen de dagar nämnde professor gästade arkivet. Ett annat delikat uppdrag, vilket jag emellertid helst överlät på min goda arbetskamrat och vän, Karin Hammar, var att trösta bedrövade forskare. Hösten 1930 gästades arkivet av två mycket rara äldre damer från Salt Lake City, vilka ivrigt arbetade med sina anträdd. En gång, strax i början av deras forskningsarbete, funno vi dem djupt upprörda – den ena hade t.o.m. "tagit till lipen". I tro att någon olycka drabbat dem, tillfrågades de, hur det var fatt. Jo, de hade påträffat en anmoder, som "råkat i olycka" och t.o.m. ställts till ansvar inför domstol och fått böta för "felsteget". Om det var för att

vi då hade tröstat dem och "torkat deras tårar", det vet jag ej, men när julen kom, fingo Karin Hammar och jag var sin julklapp från de snälla damerna, och i båda fallen var det – näsdukar! Även på annat sätt kunna forskares krav på en stackars arkivman vara stora. Något utanför de vanliga pretentionerna föll väl vår eljest så korrekta och pålitlige kunds, kapten Th. Walldéns anhållan, att jag skulle tjänstgöra som gast, när han en lördagseftermiddag skulle segla upp sin stora 55 kv.metersbåt från Göteborg till Fiskebäckskil. Jag accepterade villigt, ehuru jag ärligt förklarade, att mina enda kvalifikationer för tjänsten voro mina kunskaper i den bohuslänska kustens topografi, vilka insikter dock i huvudsak inskränkte sig till att vara teoretiska. Färden blev emellertid av och utför Göta älv gick allt bra. I Kalvsund skulle jollen ösas, men vid äntrandet av densamma bar det sig ej bättre än att gästen stod på huvudet i sjön och snart såg han segelbåt och jolle långt i fjärran. Kaptenen och besättningen träffades dock med tiden åter, och den avbrutna seglatsen kunde fortsätta, tills det var tid att koja. I gryningen, då vi ånyo hissade seglen, upp-täckte vi emellertid, att båten ej rörde sig ur fläcken. Under natten hade den drivit på grund på en sandbank, och först sedan vi i jollen rott i land och väckt upp en fiskare och denne med sin motorbåt dragit oss av grundet, kunde färden fortsättas. Nu bar det ut på det

öppna havet, vinden friskade i och bom, segel och navigering i övrigt ställde stora krav på gästen – för att ej tala om kaptenen på skutan, men slutet gott allting gott. Jag fick på den resan för första gången i verkligheten se en del av de platser, jag eljest så gott som dagligen sysslade med i arkivet, och för den bohuslänska skärgården i allmänhet men för Fiskebäckskil och Gullmarsfjorden i synnerhet fattade jag under dessa dagar ett varmt tycke.

En forskare, som jag ännu har ett starkt personligt intryck av, är lektor Nils Wimarsson. På tal om Stralsund kom jag en gång att nämna, att jag aldrig varit i staden, men väl rest där förbi, vilket W. nog tyckte var illa. W. berättade då för mig om Carl XIII:s försvar av staden 1715, då den belägrades av tre konungar. Enligt traditionen skulle kung Carl då ha tagit sin boning i en liten vaktstuga vid den s.k. Frankenporten. En minnestavla uppsattes på huset i fråga av några svenskar i staden, men flyttades till en mur i närheten, då fästningsverken under mitten av 1800-talet raserades. W. gav mig ett egenhändigt taget fotografi av minnestavlan, vilket jag ännu har i behåll. Till W:s många "käpphästar" hörde "Svenska minnen i Sveriges forna besittningar i Tyskland". Över detta ämne höll han föredrag bl.a. i historiska föreningen i Göteborg, vilket dock hade ägt rum före min ankomst till Göteborg. – W. drabbades tyvärr av ohälsa redan på våren 1930, och han syntes därefter sällan på landsarkivet. Hans plats som redaktör för

Göteborgs stads jubileumspublikationer övertogs då av Gustaf Clemensson; särskilt minns jag från denna tid C:s konferenser med och arbete för riksarkivarier Helge Almquist och antikvarien Carl R. af Ugglas i samband med utarbetandet och redigeringen av andra delen av "Göteborgs historia" och "Lödöse historia och arkeologi".

Uppiggande var det, när dåvarande adjunkten Hakon Swenne ibland kom in från Alingsås eller Långedrag för att arbeta med sin avhandling. Då blev det i regel liv i huset. En het sommardag satt han och svettades över sina luntor och excerpter, rocken hade han lagt, västen var obefintlig och även krage och slips hade åkt av. Strax efter uppenbarade sig fröken Alvina Wigert, en dam av den gamla skolan, vilken sedan länge varit verksam på arkivet och just då höll på med registreringen av Göteborgsförsamlingarnas kyrkoböcker; hon höll noga räkning dag för dag på alla de tusen namn och lappar, hon avverkat.

Då hon fick se sin gamle antagonist, Swenne, och därtill så lätt klädd, dök hon på honom och sade: "Jag har suttit här i landsarkivets forskarsal i snart tjugo år, men aldrig förr har jag här sett en herre så lätt klädd". "Så länge jag har byxorna på mig, tycker jag fröken Wigert kan ta' det lugnt", var Swennes svar, vilket gjorde gumman stum! Apropos Alvina Wigert så hände det en gång, en lördag i september, då Göteborg gick till val, att hon uppenbarade sig på arkivet strax efter klockan nio. Karin Hammar skulle dra sitt strå till stacken för en lycklig utgång av valet, och försökte nu med all makt

förmå fröken Wigert att gå och rösta. "Nej, absolut inte", envisades gumman; Karin Hammar blev nästan ond och började predika om varje medborgares skyldighet etc. Men nej, nej – det hjälpte inte. Till slut kröp det fram, att hon varit och röstat och när vallokalen öppnades klockan nio, hade hon stått först i kön. En annan lustig eller snarare tragikomisk episod jag erinrar mig var, när frukten i landsarkivets sköna trädgård hade lockat tjuvar. Ett uppreparande befarades, och Lundström hade gillrat en mycket sinnrik fälla, byggd på snubbelträds-system, larmapparater etc. Första gången systemet utlöstes var, vill jag minnas, mitt på ljusa dagen och kom stor uppståndelse åstad inom verket. Den gången var det dock någon av husets eget folk, som i fullt lovliga avsikter vistats i trädgården, men glömt av alarmsystemet och trasslat in sig i trådarna. En kväll något senare blev det "napp", ett par skolpojkar från det närbelägna latinläroverket ertappades på bar gärning. Efter vederbörlig näpst finga de löpa; något uppreparande av snatterierna förekom i varje fall icke under min tid.

I mina skyldigheter som amanuens ingick även att spela tennis med chefs fru och svägerska. Jag vill ju inte precis påstå att Gustaf Clemensson uppsatt detta som villkor för tjänstens erhållande, men jag tror, jag befriade honom från en tung plikt, när jag skötte detta åliggande. För mig var det alltid bara ett nöje. Det var med glada steg, jag på måndagseftermiddagen traskade ner över Heden till

den mer eller mindre spännande uppgörelsen på Ullevi. Understundom hände det, att tennispartiet följdes av en trevlig måltid hos familjen Clemensson. Många äro för övrigt de stunder som jag tillbragt i Aina och Gustaf Clemenssons vackra hem vid Johannebergsgatan.

Aderton år ha i det närmaste förflutit, sedan jag lämnade Göteborg efter något mera än tre år som amanuens. Dessa år kommer jag aldrig att glömma. Visst kunde väl ett och annat ibland förefalla besvärligt och kantigheter undgå man aldrig helt här i världen. Men när jag nu tänker tillbaka på mina Göteborgsår, framstå de som en sällsynt lycklig period av mitt liv, en danelsens tid, fylld av arbetsglädje och trivsel.

Leif Ljungberg

Leif Ljungberg

FISK i FOCUS AB

Måndag 9-18 Tis - Ons 7-19
Tors - Fre 7-20 Lördag 7-18
Söndag 12-18

031-703 05 25 0709-42 33 01

fiskifocus.se

*Den välrotade blomsteraffären i Vasastan frösåddes redan 1912, Med gröna fingrar & spirande inspiration går vi nu in i det nya seklet. Välkommen till oss på hörnet av Aschebergsg & Engelbrektsgatan,
Instagram: la fleuriste eller www.lafleuriste.se
Tel 031-711 20 82*

La Fleuriste

ART FLORAL DEPUIS 1912

Det nya Kinship Center reser sig ur askan

Redan 1960 inspirerade den stora utvandringen från Värmland till Norra Amerika läraren Sigurd Gustafsson att starta Emigrantregistret för Värmland i Karlstad, länets huvudstad. Många frivilliga anslöt sig till organisationen och började utforska vilka emigranterna var, och hur det gick för dem i det nya landet.

Så småningom började man använda det engelska namnet *Kinship Center* i kontakterna med emigrantättlingarna. Detta blev senare förvandlat till *Sweden America Center*. *Emigrantregistret* gjorde verkligen en pionjärinsats i emigrantforskningen.

Tillsammans med *Svenska Emigrantinstitutet* i Växjö och *Göteborgsemi-granten* i Göteborg gav man redan 1996 ut en första CD-skiva, *Emigranten Populär* med 10 databaser med passagerarlistor (med ca 1,5 miljoner resenärer) från Sverige och andra nyttiga databaser, som verkligen underlättade för emigrantforskarna. Den efterföljdes av en ny version på två skivor 2001.

I början av 2010-talet bytte man namn till *Svenska Migrations Centret*, som utökade sin verksamhet på många vis och startade ett stort antal verksamheter runt om i landet där arbetslösa personer fick arbete. Dessa arbetsplatser var vanligen finansierade av kommuner och landsting.

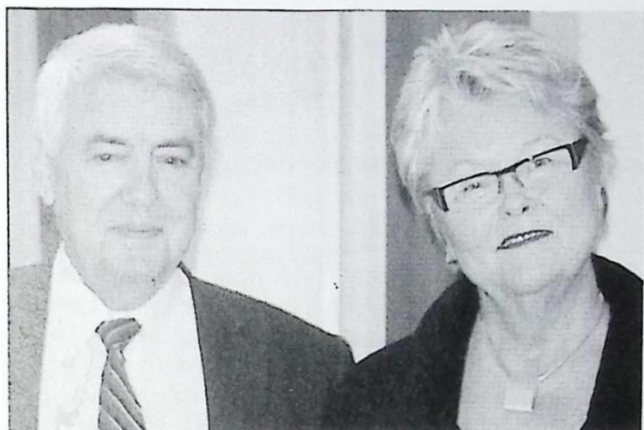
Emellertid, när tiderna blev kärvare, fann finansiärerna att pengarna behövdes bättre för andra ändamål, och drog kraftigt ner sina bidrag till Migrations Centret, som då gick i konkurs i mars 2017.

Problemet nu var vad som skulle hända med de värdefulla samlingarna, som byggts upp sedan 1960? För att inte tala om webbsidan *EmiWeb*, där många databaser är sökbara för en mindre avgift. Även tidskriften *Sverige & Amerika* kunde befinna sig i farozonen.

Under sensvåren 2017 uppenbarade sig en ny organisation, med det gamla namnet *Kinship Center*, som åtog sig att övertaga samlingarna, arkivet, webbsidan och tidskriften.

Man ämnar sakta bygga upp en stabil ekonomi, och på det sättet säkra verksamheten för framtiden. Ordförande i Kinship Center är förra landshövdingen Eva Eriksson, som även tidigare lagt ner ett stort arbete för organisationen.

Verksamhetsledare är Erik Gustavson, fd sekreterare för Migrations Centret. Kinship Center har utlovats stöd av både Karlstads kommun, Region Värmland och Riksarkivet.
Elisabeth Thorsell

Erik Gustafsson och Eva Eriksson

Migrationscentrets lokaler finns i Residentet, Karlstad

VASA ORDEN
DISTRIKTSLOGEN
DISTRIKTSLOGEN
En svensk-amerikansk

AV AMERIKA
NORRA SVERIGE NR 19
SÖDRA SVERIGE NR 20
vänskaps- och kulturorganisation

Kommittén för Årets Svensk-Amerikan 2017

April 2017

Kommittén för Årets Svensk-Amerikan 2017 April 2017 Pressrelease Årets Svensk-Amerikan 2017 Jan Eliasson född 17 september 1940 i Göteborg är en svensk diplomat och politiker. Jan Eliasson är en av vårt lands främsta diplomater med ett mycket gott renommé över hela världen. Jan är född och uppvuxen i stadsdelen Källtorp i Göteborg. Han har i sin diplomatiska gärning under långa tider varit bosatt i både New-York och Washington DC. Vasa Orden har utsett Jan Eliasson för de fantastiska insatser han gjort och fortsätter att göra för att få en fredligare värld. Han har under långa tider varit bosatt i USA och representerat både Sverige och USA. Jan Eliasson studerade på Hvitfeldska gymnasiet och var utbytesstudent i Indiana åren 1957–1958. Han har en civilekonomexamen från handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Han har också genomgått reservofficersutbildning i flottan. 1965 anställdes Jan vid utrikesdepartementet och han har som UD-anställd tjänstgjort i flera länder. Åren 1980–1986 deltog Eliasson som Olof Palmes rådgivare i FN:s medlaruppdrag i kriget mellan Iran och Irak. Från 1988 till 1992 tjänstgjorde han som Sveriges FN-ambassadör i New York, där han bland annat fungerade som generalsekreterarens personlige representant i Iran–Irakkonflikten. Eliasson var 1992–1994 undergeneralsekreterare i FN och chef för den nyinrättade avdelningen för humanitär hjälp. Åren 1994–2000 var han kabinettssekreterare vid UD. 2000–2005 verkade Jan Eliasson som Sveriges ambassadör i USA. I juni 2005 valdes han som förste svensk till ordförande för FN:s generalförsamling på ett mandat som löpte ut i september 2006. I december 2006 utsågs Eliasson till Förenta nationernas generalsekreterares särskilda sändebud i Darfur i Sudan, ett uppdrag han innehade till juni 2008. Jan Eliasson utsågs i juli 2012 till vice generalsekreterare i FN. Det tvååriga mandatet förlängdes sommaren 2014 och avslutades i december 2016. Jan är gift med Kerstin Eliasson som 2004–2006 var statssekreterare på utbildningsdepartementet. Paret har 3 vuxna barn och 8 barnbarn. Vasa Orden av Amerika är mycket stolt över att utnämna Jan Eliasson till Årets Svensk-Amerikan 2017. Han har gjort stora insatser för både Sverige och Amerika. Han är också väl känd för sina stora humanitära insatser i världen. Jan Eliasson har fått många internationellt hedrande utmärkelser.

2016 fick han motta Regeringens belöningsmedalj Illis Quorum 18:e storleken med motivering: Regeringen har valt att tilldela Jan Eliasson Illis Quorum av 18:e storleken för hans livslånga och oförtröttliga arbete i fredens och de mellanstatliga relationernas tjänst, både som företrädare för Sverige och som representant för Förenta nationerna. Firandet av Jan Eliasson kommer att ske i Filipstad och Karlstad lördagen den 5 augusti. Vasa Orden av Amerika har årligen sedan 1960 utnämnt en Årets Svensk-Amerikan för att uppmärksamma den svenska utvandringen till Nordamerika. Utmärkelsen kan även ges till en svensk som verkat i USA/Kanada och gjort fina insatser som bevarar och påminner om de starka band som finns mellan våra länder. 57 personer har fått utmärkelsen De representerar ett brett spektrum av kompetens och talang, kvinnor lika väl som män.

Mottagare av den hedersutmärkelse de senaste åren: 2008 Barbro Osher, generalkonsul, 2009 Anne-Charlotte Hanes Harvey, dramaprofessor, 2010 John E. Norton, statsvetare/historiker, 2011 Kerstin Lane, museichef, 2012 Ingvar Wikström, entreprenör för svensk matkultur, 2013 Martina Arfwidson VD Face Stockholm, 2014 C. Fred Bergsten, ekonom, 2015 Emily Tepe, artist, 2016 Nils Lofgren, musiker.

Ordförande för kommittén för Årets Svensk-Amerikan 2017 Connie Grön
Illervägen 7 53157 Lidköping Tel:+(0)510-27709 Connie.a.gron@lidkoping.org

Jan Eliasson, foto från
<http://www.vasaorden.se/say.html>

I en artikel i tidningen VI berättar Jan Eliasson om sin uppväxt. Det är en stark historia som verkligen kan rekommenderas.

Finns att läsa på:

<http://www.vi-tidningen.se/med-kniven-mot-strupen/>

(Red.anm)

ArkivDigital köper flygfoton

Det går att tillföra vår tids släktforskning nya spännande verktyg. Vi går mot en tid med ökat inslag av källor utanför vad myndigheter kan bidra med, och med större inslag av interaktivitet. Släktforskarna själva ska bidra till den samlade kunskapsbanken. Så resonerade i stora drag företaget Arkiv Digital i samband med att man i våras annonserade en storaffär i branschen. AD hade efter långdragna förhandlingar införskaffat flera miljoner flygfotografier över svenska fastigheter. Men riktigt hur dessa skall komma släktforskare tillgodo har man inte berättat. Västanbladet har talat med affärens båda parter för att reda ut vad som komma skall.

Först träffar vi Pereric Öberg i hans företags lokaler i Enköping. Svenska Aero-Bilder AB är ett flygfotoföretag som startade sin verksamhet på 1960-talet. Pereric började där som säljare tidigt. Han berättar hur det var att flänga land och rike kring, och skapa en lockande atmosfär i kök efter kök på landsbygden, det gällde att tala för varan. –Folk kunde naturligtvis vara missnöjda, det gick ju rykten om ”polska tavelförsäljare”. Men kunde man bara visa att det faktiskt var ett flygfoto över den egna gården, från ett perspektiv som man inte hade sett tidigare, då brukade samtalen bli trivsamma.

Pereric fick så småningom ta över även som fotograf. I en tid när man gick ifrån små lätta flygplan till he-

likoptrar. –Det blev dyrare för företaget per timme, men samtidigt blev det mer effektivt utnyttjad flygtid. Vi fick fler bilder tagna, och kunde öka antalet säljare, förklarar Pereric Öberg. Och många foton blev det. Ännu en bit in på 2000-talet gick verksamheten ut på att sälja nytagna bilder. För Svenska Aero-Bilders del handlade det att man har en säljkår ute i landet och de erbjuder tavlor med hög detaljrikedom, inramade i hög och beständig kvalitet. Tavelbilderna är laminerade i stället för satta bakom glas, vilket gör att de går utmärkt att sända via post. Man har eget fotolabb och distribuerar alla produkter från sin adress i Enköping. Pereric fick så småningom chans att bli ägare till företaget och kort därefter kom frågan upp om att utveckla verksamheten till att erbjuda även de äldre bilderna, inte bara de nytagna. Företagets säljare instruerades i att även tala för den varan när de gjorde sin besök på fastigheter runt om i landet. Man började även lägga ut delar av materialet på en hemsida för att locka till affärer den vägen. Det visade sig vara en klok idé.

–Vi fick syn på deras material och blev genast intresserade, säger Mikael Karlsson, vd på Arkiv Digital, som Västanbladet kontaktar för att få bakgrunden. –Jo, det är klart att man som släktforskare inser att en fastighet inte enbart är en notering i någon kyrkbok, eller en prick på en karta, det är ju en hel liten värld i sig, och

det var det som vi kände som inspirerande. Att ha en autentisk bild från den egna släktens gård är ju något som varje släktforskare skulle kunna ha glädje av. Därför inleddes också ett samarbete de båda företagen emellan. Det gällde att göra varandras kunder uppmärksamma på kopplingen mellan släktforskning och hur fastigheter sett ut förr i tiden.

Flygfoto som begrepp har väl funnits lika länge som flyget självt, alltså drygt hundra år. Säkert finns det spännande bilder av gårdar och hus från äldsta tider. Men fram till andra världskriget var det framförallt motiv för vykort som togs. Sådant med mer allmänt intresse. Byar, mindre samhällen, stadskärnor och institutioner var mest förekommande som motiv. Att se sin egen trakt från luften var naturligtvis både hisnande och fascinerande.

Men det var först efter kriget som man började att systematiskt fotografera enskilda fastigheter. Det fanns en brokig skara företag som gjorde detta lokalt, i begränsad skala, men kring år 1950 togs initiativet att porträttera samtliga gårdar i landet. Under en period på cirka sju år pågick detta, och man fick väl färdigt cirka halva Sverige, men då kom färgfilmen och man blev tvungen att börja om. Pereric Öberg igen:

–Det var dessa tidiga färgfoton som jag insåg värdet av och som vi börjat digitalisera och lägga på nätet. Och inte bara våra egna. Jag började syna marknaden och har kommit över ett antal av de tidigare flygföretagens

arkiv, och sakta men säkert utvidgades vårt källarvalv med hyllmeter efter hyllmeter.

Eftersom det inte funnits tid och möjlighet att digitalisera hela beståndet har affärsidén mycket gått ut på att intresserade har fått kontakta Svenska Aero-Bilder och fråga om den eller den gården finns i arkivet. Och här ges förklaringen till att Aero-Bilders arkiv innehåller flera miljoner bilder, långt många fler än det funnits gårdar i vårt land. –Helt enkelt genom att samma gård fotats flera gånger. Både genom att samma företag återkommit efter några år, men också, även om det inte är så vanligt, genom att olika företag varit där. Pereric förklarar att det gällde att vara tidigt ute. Den säljare som kom till en gård där man redan gjort en beställning hos en konkurrent måste snabbt meddela sig med piloterna att det var lönlöst att fortsätta flyga där.

För Svenska Aero-Bilder hade det säkert kunnat vara en spännande framtid att fortsätta digitalisera och lägga ut mer och mer av sitt material på nätet. Fler och fler, inte enbart släktforskare, har ju vid det här laget insett hur spännande det är att studera hur den egna gården såg ut innan diverse renoveringar ägt rum. Det kan gälla bygget av maskinhall, tilläggsisolering, täckdikning. Eller till och med innan jordbruket på gården lades ned. Inte sällan finns gården inte ens kvar idag, och anhöriga eller hembygdsintresserade får här chans att se "facit". Alltmedan Svenska Aero-Bilder jobbade idogt

med att presentera bildserie efter bildserie på nätet så växte intresset hos Arkiv Digital att införliva den här typen av material med allt det som bolaget redan åstadkommit. AD är ju mest bekant för att förmedla fotograferade boksidor. Mycket spännande sådana, ofta med hjärt-skärande nedpräntat innehåll, men ändå: boksidor med handskrift.

–Med flygfotona träder ju slakten fram närpå livs levande, säger Mikael Karlsson, inte så mycket formalia utan mer nostalgi, sådant som vädjar till folks känslor. Folk håller på med saker på bilderna, dom är ju fångade mitt i rörelsen. Och samtidigt kommer det att bli spännande att införliva fakta kring bilderna i vår databas. Vi räknar med en klart ökad trafik på AD, mer interaktivitet. Det Mikael Karlsson tänker på är exempelvis tillförandet av geografiska fakta. Vad har gården för namn som man ser på en bild? Var ligger den, vilken församling hörde den till? Går det att precisera med koordinater? Men även mer mjuka fakta. Har någon personliga minnen från gården / platsen / byn? Finns berättelser, såväl alldagliga som mer ”spännande”? Men Karlsson ser inte framför sig att personal på AD skall sitta och plita ner alla dessa fakta.

–Det har vi små förutsättningar för. Som alla förstår handlar det om stora mängder information, information som vi helt enkelt inte har, och som skulle vara ogörligt att försöka vaska fram själva. Nej, vi litat på våra abonnenter, att de skall bli inspirerade och bidra till kunskapsbanken.

Vi har goda skäl att tro att det kommer att bli ”högtryck” på den fronten. Karlsson har goda skäl att vara optimistisk. När väl bilderna börjar läggas ut på deras tjänst AD Online, så är ambitionen att sådana tillagda fakta att vara ”sökbara”. Det betyder att man, när databasen vuxit tillräckligt, skall kunna söka på ett bynamn, eller gårdsnamn, eller bara klicka på en karta för att snabbt komma till en vald plats och där kunna välja vilken fastighet man vill veta mer om, eller bidra med fakta om. På sikt kommer man sannolikt även att kunna söka på personer, alltså de som rent formellt varit förknippade med en viss fastighet. Och som bilden möjligen visar där på gårdsplanen, eller som går bakom hästen och plöjer.

Hur mycket detalj finns då i dessa bilder? Går det att urskilja personer som står på förstukvisten och kisar upp mot himlen och det annalkande flygplanet? Svaret på den frågan är väl blandat. Pereric Öberg har stor erfarenhet av frågan, men ser väl inte den aspekten som det första man ska hoppas på. –Visst ser man folk ibland, men dom var ju inte alltid på gårdsplanen. Det vi som säljare skjuter fram är snarare hur unikt material detta är. Vilket fantastiskt tidsdokument. Att bilderna bevarats så väl (Pereric säger parentetiskt att han hört flera historier om släktingar som åkt till tippen med ”pappas gamla flygfotobilder”) Att det kanske aldrig kommit i dagen om inte någon insett möjligheterna med presentation på nätet et cetera. Om man kan skönja personer mitt i verk-

samheten, och kanske kan identifiera dessa, så är det att betrakta som bonus. Så hur kommer då AD att presentera materialet på AD Online, vad kommer besökare att mötas av när väl flygfotografierna integrerats på deras sajt?

–Uppriktigt sagt kan jag inte svara på det i detalj, fortsätter Mikael Karlsson, men vi skall förstås återkomma om det. Vad vi gör nu, när affären väl är i hamn, är att digitalisera så mycket vi bara kan, och vi har redan hunnit flera hundra tusen av den typen. Vårre blir det med den del av arkivet som ligger som negativ i strips om fem sex i rad. Men vi ska säkert komma fram till en smart lösning där med.

Redan nu när detta nummer av Västansbladet kommer ut, finns de första omgångarna av bilder att beskåda på AD Online. Mikael berättar att man behöver vara abonnent för att se dem (samma villkor som för AD Online i övrigt gäller, alltså att många folkbibliotek har abonnemang liksom släktforskarföreningar exempelvis GRS). Det man då ser är inte den mest högupplösta varianten av en bild, det skulle ställa orimliga krav på bredbandshastighet exempelvis, men man kommer att visa en rimlig upplösning (1600 pixlar breda, enligt uppgift), så att den som

släktforskar erbjuds en rimlig närvarokänsla. Och bilden kommer att vara möjlig att skriva ut, eller dela. Man får även tillgång till de kartor som användes när bilderna togs, för att ha en chans att orientera sig geografiskt.

–Vi har mycket att tänka på och många intrikata aspekter återstår, men detta känns väldigt roligt och jag ser fram emot ett spännande tillskott till vår verksamhet, avslutar Mikael Karlsson, vd på Arkiv Digital. Under pågående research med detta material når nyheten Västansbladet att den som ändå vill ha tillgång till flygfoto med full detalj, kanske som en färgrik tavla på väggen, den kan höra av sig till Pereric Öberg på Svenska Aero-Bilder. Genom avtal har bolaget inte behövt avveckla in verksamhet enbart för att några miljoner historiska bilder flyttats till Lyrestad (AD:s hemvist).

Johan Ahlén

Arkiv Digitals Mikael Karlsson och Pereric Öberg när affären med flygfoton gjordes upp. Från september 2017 finns de första bilderna att ta del av på AD Online.

Svenska krigsfångar i Ryssland

Del 1 1700-1709

Fortsättning från nr 2

Problemet var att de inte fanns någon att sälja fångarna till i området, och därför "fördes alla fångar till Ladoga för att säljas". Det är uppenbart att den snabba europeisering av Ryssland som tsar Peter genomfördes inte på något sätt upphävde det faktum att vissa medeltida asiatiska drag vid tillfälle kunde skönjas på ett ganska fult och fränstötande sätt bakom alla överdådiga krinoliner och peruker.

Fallen med försäljning av fångar förekom inte i massiv eller organiserad skala, och myndigheterna reagerade på klagomålen från den svenske residenten och andra representanter för fångarna. Men efter att kriget avslutats framkom att antalet svenska undersåtar som hamnat i privat fångenskap var ganska betydande.

Ofta arbetade de som hantverkare och tjänstefolk i privathem i städerna och på adelsmännens lantgods.

Det är praktiskt taget omöjligt att idag följa deras öde, eftersom de döptes om till ortodoxa (under tvång eller frivilligt), varefter de fick ryska för- och efternamn och spåren efter dem upplöses.

Med tanke på att det oftast var barn och ungdomar som hamnade i privat fångenskap, så mindes de inte själva efter ett antal år vilka de var eller varifrån de kom. Läget för de karoliner som togs till fånga på slagfältet var inte lika tragiskt, även om det var tungt nog. På orter där det

fanns någorlunda stora grupper av fångar utsågs enligt ett dekret under tecknat av kungen själv ansvariga som kallades åldermän.

Just åldermännen blev förbindel-selänken mellan fångarna och de lokala myndigheterna, och berörda svenska myndigheter. Systemet kom inte igång genast, utan i takt med att allt fler karoliner hamnade i rysk fångenskap. År 1706 stod till exempel i spetsen för fångarna i Pereslavl en överste Fritz Wachtmeister, i Vladimir leddes de av en överste Reh-binder och i Tula av överste von Fersen. Meniga fångar skulle försörjas av de ryska myndigheterna, och de senare hade naturligtvis ett intresse av att försöka kompensera sig för kostnaderna.

Oftast användes fångarna på olika okvalificerade typer av arbete, allra helst som staten led katastrofal brist på arbetare, och framför allt kunniga sådana, på olika nya byggen.

Men deras levnads- och arbetsförhållanden var utomordentligt svåra och innebar stor skaderisk och många sjukdomar orsakade av hunger och kyla. De svenska representanterna vände sig regelbundet till olika maktorgan och till tsaren själv med upp-gifter om de omänskliga förhållanden som rådde för fångarna.

I ett memorial från den 25 april 1706 ber generalmajor Horn bland annat om att fångarna som drivs ut på arbete åtminstone ska befrias från "bojorna på fötterna". Horn och

överste Wachtmeister berättar också att underhållet till fångarna med tiden kommit att reduceras, och bland inte når fram alls. Enligt ett dekret från tsaren den 10 november 1701 beordrades att svenska meniga fångar skulle tilldelas 3 denga per dag, och de som då arbetade med befästningsverk i Novgorod, Pskov och Sevsk skulle få 6 denga per dag.

Samtidigt fick turkiska och Krimtatariska fångar endast 2 denga per dag, det vill säga att det uppenbarligen fanns en skillnad mellan underhållet till kristna och icke kristna folk. Det ska dock noteras att de ryska myndigheterna i början av kriget betalade ut ersättning till alla fångar oberoende av grad.

I juli 1702 skriver Knipercrona till Göthe att han besökt Novgorodgården (en plats där fångar vistades) och fått veta att överstar, överstelöjtnanter och majorer fick 5 kopek, ryttmästare 4, kaptener och löjtnanter 3 och övriga 2 kopek om dagen. Det var inte så små summor, men detta under en förutsättning, att utbetalningen gjordes utan förseningar. Men det var detta som inte skedde.

Redan efter några månader började ryssarna hålla inne utbetalningen av underhållet, eftersom man fått uppgifter om de ryska fångarnas svåra situation i Sverige. Snart återgick man helt till regeln om att underhåll bara utbetalades till meniga soldater.

Det står klart att den materiella situationen för krigsfångarna var svår. Ibland ansåg karolinerna själva att det berodde på de befullmäktigade

representanternas passivitet. Överste Wachtmeister anklagade till exempel i ett brev till sin bror från den 16 mars 1706 generalen Horn, som var formellt överhuvud för den svenska kolonin i Ryssland, för att ha tillåtit att meniga landsmän dött av svält.

Trots enträgen uppmaningar från ett antal officerare hade han underlåtit att skriva till Stockholm om att man snabbt måste skicka medel som skulle kunna användas för hjälp till de svältande. Några karoliner stod inte ut med fångenskapens alla svårigheter utan tog beslutet att gå över på rysk sida.

Redan den 29 december 1700 och den 13 januari 1701 reste ett antal personer via Moskva till Kazan, där de antogs till militär tjänst. Knipercrona skrev i slutet av 1701 till Stockholm att han inför vintern lämnat 200 jefimok (daler) till de karoliner som hölls fångna vid Novgorodgården, men att de försäkrat honom att om inte pengarna kom regelbundet så skulle de "överge kyssandet av korset och taga tjänst".

Det ska sägas att antalet fall där man övergick i rysk tjänst inte var särskilt stort, och att de huvudsakligen rörde sig om särskilda fall. De ryska myndigheterna utnyttjade till exempel etniska problem bland de svenska trupperna och appellerade medvetet till icke-svenskar.

En del sachsare övergick till exempel i ny tjänst och motiverade detta med att de "led av höga pålagor från de svenske officerarna". I ett försök att underblåsa processen distribuerade amiral Apraksin genast

ett brev på tyska med ett erbjudande om en frikostig ersättning. För det andra övergick man i rysk tjänst i ett försök att undkomma svårigheter eller bestraffning för olika förseelser och brott.

En kapten Wanoch bad om att få träda i rysk tjänst på grund av en duell med sin överstelöjtnant. Han hotades av 3 års fängelse. Till tack lämnade han uppgifter om Lybeckers armé och gjorde en ritning över Viborg som skickades till tsar Peter. Officerare och statstjänare som hamnat i fångenskap skulle få pengar till sitt uppehälle från sin egen regering. Som regel uppgick denna ersättning till hälften av deras ordinarie lön. Pengarna kom emellertid extremt oregelbundet och det kom otillräckliga summor.

I ett försök att snabba på överföringen av pengar beslöt parterna redan från början att använda ett system med ömsesidig avräkning. Assessor Göthe meddelade till exempel Knipercrona den 19 oktober 1701 att furst Jakov Dolgorukij (den högste i rang av de ryska fångarna i Stockholm) kommit överens om att svensarna i Moskva skulle få 1 000 rubel mot att ryssarna i Sverige fick lika mycket.

Det föreslagna upplägget fungerade till och från, fast inte så ofta som ryssarna hade velat, men det räddade livet och hälsan på många fångar. Metoden med avräkning fungerade även på privat nivå.

Ovan nämnde Lillje bad i ett brev den 11 juli 1705 till Stockholm sin bror att "som förut" överlämna

pengar till honom via furst Jakov Dolgorukij. Han fick sedan i sin tur samma summa från furstens släktingar i Moskva. Systemet bidrog inte bara till att snabba på finansieringsprocessen, utan man undkom också på detta sätt de ockerräntor som användes vid överföring via växel. Det är värt att nämnas att släktingar till aristokratiska eller förmögna fångar inte sällan lämnade stöd till fångar i samma ställning på fiendesidan.

Här följer bara några exempel. Knipercrona gjorde 1706 ett kort besök i Oranienbaum och skrev till sin förtrogne sekreterare Göthe att inte långt ifrån den plats där han just befann sig låg ett gods tillhörande redan nämnde furst Dolgorukij, som i ett brev från Stockholm gett order om att all möjlig hjälp skulle lämnas till den svenske residenten i form av livsmedel och allt annat som kunde behövas. Residenten bad nu naturligtvis Göthe att ställa sig lojal gentemot den fångne ryske fursten.

Översten Fritz Wachtmeister, som hamnat i fångenskap 1704, skrev i ett brev till sin bror i Stockholm att han bodde hemma hos bojaren Ivan Musin Pusjkin, som var mycket älskvärd mot honom och bad honom uppmärksamma den tillfångatagne ryske generalen Ivan Buturlin.

År 1708 bad generalmajoren Georg Lybecker Jakov Bruce att på begäran från Catharina Taube frige hennes son löjtnanten Reh binder. Sådana fall var inte sällan förekom-

mande, särskilt efter Poltava. Samtidigt finns det naturligtvis ingen anledning att tala om någon idyll. En massa svårigheter, brott mot fångarnas rättigheter, fientligt bemötande och ibland rena förbrytelser gjorde vistelsen i fångenskap mycket svår för officerarna. De svenska befullmäktigade företrädarna skrev ofta om detta.

Många klagomål inkom till exempel på stolniken Alexej Beklemisjev. Överste von Fersen skrev i mars 1706 att Beklemisjev trots kylan inhyt honom under ett tak ute på gården, samma person hade misshandlat löjtnanten Baron nästan till döds med käppar, och på hans order hade "pöbeln" näst intill slagit ihjäl auditören Lado och kaptenen Sax. Metropoliterna i Pereslavl-Rjazanskij hade beordrat begravning av den avlidne kornetten Bause på en plats där man hade för sed att begrava rövare och avrättade. Ofta tvingades de svenska officiella företrädarna och karolinerna själva att kämpa för en återförening av familjer som splittrats på grund av krigets omständigheter.

År 1704 lyckades en kaptän von Dahlen efter en lång korrespondens med myndigheterna i Moskva få träffa sin hustru och son, som varit fångar hos hetman Mazepa i Baturin. Fänriken Geldern lyckades efter många böner återfå sin dotter, som befunnit sig hos furst Volkonskij, och senare även hustrun. Som ett argument som han antog skulle hjälpa skrev han att han när ryska fångar befann sig i Reval hade hjälpt dem. I det här fallet löste sig allt till det bästa. Samtidigt växte antalet svenska

fångar i Ryssland oavbrutet. Enligt Knipercronas uppgifter fanns i rysk fångenskap i 24 SVERIGEKON-TAKT slutet av år 1701 följande: 1 överste, 3 överstelöjtnanter, 4 majorer, 2 ryttmästare, 17 kaptener, 22 löjtnanter, 9 kornetter, 8 fänrikar och över 1 000 meniga soldater.

Vi noterar att inga civila personer förekommer i listan. Redan den 25 augusti 1702 tog fältmarskalken Boris Sjeremetiev "mången fånge" vid Marienburg. Förutom fästningens vaktstyrka med familjer och tjänstefolk (totalt 621 personer) togs också "finnar och letter" (547 personer), totalt 1 167 personer. Några hundra invånare togs som privata fångar av militärer av olika rang.

Bland dem fanns en enkel livländsk bondflicka, som i framtiden skulle komma att bli den ryska kejsarinnan Katarina I.

En viktig grupp var de fångar som togs efter belägringen av Narva med generalmajor Henning Rudolf Horn i spetsen. På tsarens begäran sammanställdes då en ganska detaljerad rapport över antalet svenskar som tagits till fånga under åren 1701–1704. Enligt de ryska myndigheternas uppgifter fanns i Moskva och andra städer 2.547 svenska undersåtar, varav 198 personer sänts till Azov för tjänstgöring med samma grad (vid bosatta regementen), 477 finnar och letter med familjer skickats för åkerbruk, 22 personer till palatsen i Preobrazjenskoje och Izmajlovskoje, till "kanslier" 30 personer, 725 personer fördelats på ryssar ("på svearnas

begäran”), varav fyra officerare. Av dessa hade 29 personer flytt, 2 tagits mot borgen och 407 personer avlidit. Dessutom anges i rapporten att det vid den tidpunkten i Moskva och andra städer fanns 753 fångar.

I rapporten får man en mycket god bild av karolinernas rörlighet och de huvudsakliga områden de skickades till och vad de användes till. Ökningen av antalet fångar i Moskva började bekymra myndigheterna.

Dessutom kom det nyheter från Sverige om att de svenska myndigheterna också hade beslutat att förvisa en del av ryssarna från huvudstaden. I slutet av 1704 fanns karoliner, förutom i de närmast liggande städerna, i Nizj-nij Novgorod, Kosmodem.

Det var för övrigt just efter denna framgångsrika stormning som Peter för första gången under kriget genomförde en parad, där en del utgjordes av 800 tillfångatagna karoliner, 40 erövrade kanoner och 8 fanor. Processionen gick genom ett antal triumfbågar åtföljd av musik och hyllningsdikter till den store ryske tsarens ära. Huvudsyftet med firandet var att visa alla att den ryska örnen med framgång kunde bekämpa det svenska lejonet.

Under de följande åren skulle Peter mycket ofta genomföra den här typen av triumftåg. Vi noterar att om man bara adderar siffrorna så får vi inte den uppgivna totalsumman. Men dessa är de data som finns i rapporten, Jansk, Tjeboksary, Alatyry, Svijazjisk, Kungur, Penza, Saransk, Arzamas, samt på regementen i Kazan, Astrachan och Azov. Med tiden kom de ryska myndigheterna att begränsa fångarnas vis-

telse i gränsnära städer, eftersom det oftast var dit karolinerna flydde. Kommendanten i Azov skrev 1705 till Moskva att ”svenskarna flyr och utan straffarbete är det omöjligt att hålla dem kvar”.

Bland flyktningarna fanns till exempel sergeanten Jakov Meijer, som tillsammans med 6 soldater begivit sig ”till det Ungerska landet”. Ett säkrare sätt att i förtid slippa ur fångenskapen var fångutväxling. Enstaka fall av utväxling pågick under hela kriget. Skälet kunde till exempel vara en önskan att visa prov på god vilja och därmed försöka förmå fienden göra detsamma. Man kunde släppa en fånge för att han skulle utföra ett visst uppdrag. I det fallet kunde initiativet komma från fången själv.

År 1705 skrev till exempel några karoliner till Ambassadkansliet och beklagade att löjtnanten von Krusenstjerna och adjutanten Pelican, som släppts 1702 för att föra förhandlingar om en utväxling, inte återkommit, och bad nu på nytt om att någon av dem skulle skickas med samma uppdrag.

I fallet med residenten Knipercrona antog de ryska myndigheternas initiativ att arrangera en önskvärd utväxling till slut ganska hårda former. Praktiskt taget mot sin vilja skickades han i slutet av 1707 till hemlandet med motiveringen att han måste genomföra förhandlingar om ett återlämnande av residenten Chilkov. För att skapa ytterligare incitament behöll man hans hustru och barn som gisslan. Sannolikt var

dock skälet till tsar Peters beslutsamhet att den svenske diplomaten var mycket aktiv och därmed orsakade mycket skada. För den ryske tsaren var den mest önskvärda händelseutvecklingen under tiden före slaget vid Poltava att åstadkomma en massutväxling av fångar (efter Poltava blir Sverige mer aktivt på det området). Parterna talade och skrev år ut och år in om sin vilja att "begå den mest kristliga av handlingar", nämligen en utväxling av fångar.

Tid efter annan sammanställdes listor och samlades fångar vid gränsen, men det ledde inte till något önskvärt resultat. Det hjälpte inte heller att ledare för ett antal andra länder talade om sin önskan att agera som medlare under 4 År 1706 gjorde sekreteraren vid Ambassadkansliet Sjafirov ett tillägg till en översättning av ett brev från Kniper om att han pinar alla med sina ständiga klagomål och att han "bara skriver elakheter". överläggningar om en fångutväxling, till exempel den engelska drottningen.

Det mest kända och samtidigt märkligaste försöket till fångutväxling var det som inträffade i slutet av 1704 och början av 1705. Det inledes mycket aktivt: Karl XII fattade beslut om en utväxling, och furst Chilkov underrättade genast Moskva. De ryska myndigheterna reagerade ögonblickligen och skickade en Izmajlov till gränsen för att genomföra nödvändiga förhandlingar. Samtidigt gav man order till lokala myndigheter att förbereda listor över svenska fångar och förbereda hästar att använ-

das för att skicka fångarna till gränsen.

Tiden gick, Izmajlov väntade, men från Sverige kom det aldrig någon. Mot slutet av sommaren framkom följande ytterst obehagliga omständighet: residenten Chilkov hade bara hört det han ville höra, inte det som verkligen sagts. Vad som sas var att kungen inte hade för avsikt att utväxla residenten själv, och att de ryska generalerna inte hade några likvärdiga bland de karolinska fångarna.

Ryssarnas förslag om att man skulle friköpa fångarna enligt en prislista från det senaste kriget mellan England och Frankrike antogs inte och parterna övergick till ömsesidiga förolämpningar. Alltihop kom till slut att slå tillbaka på de olyckliga fångarnas situation. Bland annat förvisades Knipercrona och de svenska officerarna, liksom de ryska, från huvudstaden (efter några månader fick dock nästan alla återvända). Talet om fångutväxling fortsatte sedan ända fram till 1709.

I februari hade 217 kosackunderofficerare, meniga soldater och 28 officerare med överstelöjtnant von Tiesenhäusen i spetsen skickats till den ryska armén inför en för en förestående utväxling.

Vid alla namn på listan stod noteringar som: "gammal", "sjuk", eller "dålig". Men än en gång blev det inget av den så efterlängtade frigivningen.

I början på 1709 sammanställdes på tsarens order förteckningar över alla fångar som befann sig i rysk fångenskap.

Vid mitten av januari fanns sålunda i Moskva 434 fångar av båda könen. Dessutom fanns det fångar i följande

städer: Tula, Kasjira, Zarajsk, Kolomna, Pereslavl, Vladimir, Kazan, Arzamas, Nizjnij Novgorod, Tjeboksary, Kosmodemjansk, Tsi-vilsk, Alatyr, Kasimov, Kozlov, Kostroma, Murom, Pereslavl-Rjazanskij, Azov och Vologda.

Totalt låg enligt de ryska myndigheternas uppgifter (som låg långt från verkligheten) antalet fångar av båda könen på 2 646 personer. I framtiden låg slaget vid Poltava ...

Av Galina Sjebaldina.

Översättning: Bengt Eriksson

Artikeln är ur tidningen Sverigekontakt nr 3, 2016, Fortsättning i nästa nr av Västanbladet.

**Bläck och Toner
för din Skrivare
Original, Pirat och
Återfyllda
papershornan.se**

**Pappershörnan
Aschebergsgatan 40
411 33 GÖTEBORG
031-20 42 06**

Karl IX.s staty i Göteborg

Sa vi förr: "Vi träffas vid "Kopparmärra" så menade vi att mötet vid Kungssportsplatsen. Risken finns emellertid att så inte blir fallet i framtiden. Under några år har det pågått en diskussion om att flytta statyn till Gustav Adolfs Torg.

Ruben Östlund har en idé om att istället skapa ett område som kan användas för att enligt Östlund visa respekt och omsorg. Sådana rutor finns redan ibland annat Värnamo. Rutor är en del i det projekt som bland annat har utmynnats i filmen *The Square*, som i skrivande stund har blivit nominerad till Sveriges bidrag till Oscars-utdelningen. Ruben Östlund har rönt stora framgångar med *The Square* som belönats med Guldpalmen i Cannes.

Det kan bli intressant att se vad som händer med statyn i framtiden. Det är dock inte första gången som Karl IX får flytta på sig.

När statyn invigdes år 1904 var den placerad mitt på Östra Hamngatan men trafiken gjorde att den flyttades 1935 till den nuvarande platsen. Statyn som väger närmare 7 ton är framtagen av Otto Meyers gjuteri i Stockholm. Den man som skapade statyn var John Börjesson ifrån Tölö.

Christina Claeson

Källor:
wikipedia.org
svt.se/nyheter/lokalt

A-ANTI-KVITETER

KÖPER - SÄLJER - BYTER

MYNT, FRIMÄRKEN, VYKORT, ANTI-KVITETER

Sune Andersson

Bost. 031/87 55 77

a-antikviteter@telia.com

Södra vägen 75
412 54 Göteborg

Tel. 031/18 14 55
Mobil 0703/18 14 55

Edman-släkter i Bohuslän

Två släkter Edman från Bohuslän

Det finns två släkter med namnet Edman som härstammar från Bohuslän, en från Fiskebäckskil och en från Marstrand. Här kommer nu korta släktsammanfattningar enligt den agnatiska principen. De följer alltså släktnamnet. Redovisning på personnivå finns i Dis-Byt.

Fiskebäckskilsläkten

Denna släkt härstammar från *Hans Johan Kristiansson* (död 1875 i Fiskebäckskil), som uppges vara född i Askum 1807 6/1.

Eftersom Askums kyrkböcker brann 1898 har hans ursprung inte närmare kunnat klarläggas. Inte heller har han påträffats i rekonstruktionen av Askums födelsebok. Han var verksam som målare och glasmästare i Fiskebäckskil och tog sig namnet Edman sannolikt under sin lärlingstid, okänt varför.

Av Hans Edmans vuxna söner blev *Carl N Edman* (1841—1907) sjöman och maskinist. Han bosatte sig i USA men återflyttade till Skaftö kort före sin död och blev begravd i Fiskebäckskil.

En annan son var *Ferdinand Edman* (1838—1948), mest känd som befälhavare på briggen Gerda under nästan två decennier. Han flyttade 1874

till Korsgård på Flatön i Morlanda socken. En tredje son var *Josias Edman* (1850—82), som under sin korta livstid var verksam som målare. Han efterlämnade emellertid inte några manliga ättlingar.

Ferdinand Edman hade sönerna sjökaptenen *Hjalmar Samuel* (1876—1953) och maskinisten *Johan Fridolf Edman* (1884—1945). Den sistnämnde var utan manliga ättlingar. Av Hjalmar Samuels fyra söner, *Folke* (1909—93), *Hilding* (1912—2000), *Torsten* (1914—2006) och *Elof Edman* (1918—88) är det endast Torsten som har nu levande manliga ättlingar.

Marstrandssläkten

Släkten härstammar från skepparen på Långön i Lycke socken *Edvard Nilsson*. Han bosatte sig 1900 i Marstrand. Hans tre söner tog sig namnet Edman och de var alla verksamma som sjökaptener i Marstrand.

Dessa var *Edvard Hilmer* (1875—1948), *Nils Samuel Fritiof* (1877—1950) och *Axel Edman* (1879—1955). Edvard Hilmers son *Thore Edman* (1907—77) var verksam som skeppsredare och skeppsmålare, också i Marstrand. Nils Samuel Edman hade tre söner: ingenjören i Kalmar *Rudolf Fritiof Edvard* (1905—81), sjökaptenen i Göteborg *Ragnar Edman* (1909—

2000) och kassören i Göteborg *Roland Edman* (1912—81). Axel Edmans son var författaren *Gunnar Edman* (1915—95), vars son är biologen och naturskribenten *Stefan Edman* (f 1946).

Andra släkter

Förutom de båda nämnda släkterna finns även andra med anknytning till Bohuslän men som inte härstammar från landskapet, nämligen "Visingsöslakten" och "Trumpetare-slakten". Den sistnämnda slakten är huvudsakligen representerad i Bokenäs, Dragsmark och Morlanda under perioden 1719--1935.

Bonden i Ängebacken, Bäve socken, *Bengt Halvarsson* (ca 1763—1807), tog sig namnet Edman på 1790-talet. Det slutade tragiskt: av tio barn dog åtta före två års ålder, ett var dödfött.

En dotter har inte kunnat följas men även hon dog sannolikt ung. Det blev alltså ingen som förde slakten vidare. Och inte nog med detta. Bengt Edman mördades i samband med ett besök på Källens marknad i Högsäter i oktober 1807 och begravdes på Högsäters kyrkogård. I dödboken kallas han byggmästare och bötkare (tunnbindare). Ytterligare några personer med namnet Edman finns i Bohuslän som inte kan knytas till ovanstående.

Fiskaren Anders Andersson (1822—94) i Ellös tog namnet Edman omkring 1890. Han hade två ogifta döttrar, Anna Charlotta (1851—1926) och Beata Gustava Edman (1856—1924), som veterligt inte hade några barn.

Källor

<https://disbytt.dis.se>

Fiskbäckskil AI:9, s 265
(maskinpag.)

Sotenäs personhistoriska förening
via www.slaktdata.org

Anders Nilsson: Gerda – den sista
briggen (Uddevalla 1984)

Se bland annat: Nationalencyklopedin
bd 5 (1991), s 267; Vem är Vem,
Götalandsdelen (1965), s 267

Se bland annat: Nationalencyklopedin
bd 5 (1991), s 267; Vem är det?
(1999), s 246

Se vidare Björn Edman: Smålandsläkter
med namnet Edman, i Släktforskarnas
årsbok 2014,
s 179--190

Björn Edman

LANDET RUNT ur olika medlemsblad

LANDET RUNT ur olika medlemsblad

GRS byter Västanbladet med ett 60-tal andra förenings tidskrifter. De finns tillgängliga i GRS bibliotek. Gunilla Brolund ger tips på några läsvärda artiklar i dessa och andra periodica.

Alir Anor, Medlemsblad för Forskarföreningen Alir, Söderhamn med omnejd, **Nr 2 2017**. Här berättar *Tony Jonsson* i en lång artikel om TV-programmet "Allt för Sverige" och vad som sker bakom kulisserna. Vi som undrat hur de hittar alla uppgifter och foton får veta mer.

Anbudet, informationsblad för Eskilstuna-Strängnäs Släktforskarförening, **nr 2 2017**. *Göran Larsson* visar hur man kan scanna med din Iphone, och går igenom i detalj hur man gör.

Arosiana, Medlemsblad för Västerås Släktforskarclubb, **nr 2 2017**. *Margareta Lindqvist* skriver om sin uppväxt på 1930- och 1940-talen i det lilla stations-samhället Ransta, inte mint om trädgården och allt vad familjen odlade där. *Ingemar Widestig* visar hur mycket man kan hitta om några gårdar i slutet av 1600-talet genom att kombinera information från kyrkböcker, domböcker, mantalsskrivning och lantmäteriet. Vidare berättar *Simeon Andersson* roande om skroock, vidskepelse och myter i gamla och nya tider.

Borås Släktblad, Medlemsblad för Borås Släktforskare, **nr 111 juni 2017**. Vi tipsas om TORA (topografiskt register på Riksarkivet), som kan nås via internet. Vi kan där läsa hur vi når Sveriges äldsta storskaliga kartor

(<https://riksarkivet.se/geometriska>). De äldsta kartorna är från tiden 1630-1655 och de yngre från tiden 1680-1700.

Diskulogen, Medlemstidning för föreningen DIS, **nr 117 juni 2017**. *Luis-Christian Soto* berättar om Magi och folkstro förr, och *Nils Roos* skriver om Domböcker på nätet.

Hallandsfarares Information, Medlemsblad för Hallands Släktforskarförening, **nr 116 juni 2017**. Inför årets Släktforskar dagar har föreningen brett sina medlemmar att medverka med släktberättelser på temat "Vägar till Västerhavet". I tidningen presenteras en berättelse, skriven av *Ingvar Månsson* om hans mf fm f, som var ostindiefarare. Fler berättelser hittas på Släktforskar dagarnas hemsida SFD2017.se under rubriken "Släktberättelser".

KGF-Nytt, Medlemstidning för Kronobergs Genealogiska Förening, **nr 137 juni 2017**. I artikeln "Ett brudtäck berättar" skriver *Berne Karlsson* en fascinerande berättelse om två familjer från Kosta, vars historier går ihop i det vackra broderade brudtäck i siden, som en kvinna hade hittat i en stuga hon just hade köpt.

Mimers Brunn, Arkeologi Etnologi & Historia i Västra Götaland, **nr 2 och 3 2017**. *Agneta Tjäder* går i artikeln "I Hössna vimlar det av Gustav Vasas ättlingar" igenom hur det förhåller sig, och *Johnny Hagberg* skriver om "Två märkliga gravstenar på Järpås kyrkogård" som bär namnen Julie de Castillon och Emma Leeb. *Agneta Tjäder* har också skrivit om Borås första lasarett,

som öppnade 1782. Det bestod av sex sängar och en doktor. Patientjournalerna från denna Borås första vårdinrättning är utförliga och intressanta.

Runslingan, Medlemsblad för Upplands Släktforskarförening, nr 2 2017. Vad gör vi när inte de vanliga kyrkböckerna räcker till? *Berit Sjögren* och *Lars Ivermark* berättar förslag till **alternativa källor**.

Släkthistoria, nr 4 2017. Ett flertal intressanta artiklar presenterar många olika ämnen. *Peter Mild* visar vilka appar man kan använda i sin **smartphone** som hjälpmedel i släktforskningen, och *Fredrik Mejster* berättar om **lösdrivarprotokoll**, som rymmer många tragiska människoöden, som är väl dokumenterade. Vidare går *Inge Nilsson* igenom **bomärken**, som band annat kan återfinnas på gamla allmogeföremål. I nr 5 2017 presenterar *Torbjörn Wester* en **släkträdskonstnär** – Anna Edin som handritar vackra släkträd på beställning. I en annan artikel beskrivs hur man ska hitta **knallarna** i arkiven. *Fredrik Mejster* berättar om **adoption** i Sverige – den första adoptionslagen kom inte förrän år 1918. Vidare berättar *Magnus Bäckmark* i Släktforskar skolan utförligt om hur man läser **mantalslängderna**.

Släkthistoriskt Forum, Tidning för Sveriges släktforskare, nr 3 2017. I en intressant artikel går *Eva Johansson* igenom **"Källorna du inte visste fanns"**. *Olle Söderström* skriver om Hans Högman, som fått priset "Årets eldsjäl", för den släktforskarstiftelse han startat och driver om **militärforskning** – www.hhogman.se med underrubrik **Militaria** – ett måste för alla militärforskare.

Släkt och hembygd, Medlemstidning för Åsens Hembygds- och Släktforskningsförening (Ålvdalen), nr 34 2017. I denna välfyllda tidning hittades bland annat en artikel av *Alfred Backlund*, som innehöll små anekdoter från Åsen med omnejd, med alla repliker på bygdemål.

Släkträdet, Nordvärmlands Släktforskarförenings medlemstidning, juni 2017. Här skildrar *Torleif Styffe* seder, skrock och sägner från norra Värmland, årstid för årstid.

Värmlandsanor, Medlemstidning för Värmlands Släktforskarförening, nr 2 juni 2017. *Malin Axelsson* berättar en historia om **nio syskon från Hornnäs, Ekshärad**, en utförlig och fascinerande berättelse om en familj – ett intressant exempel på vad man som släktforskare kan få fram.

Ättlingen, Skövde Släktforskarförening, nr 1 2017. *Jan Ejdebäck* berättar om **Sjukvård och fattigvård** från medeltid till 1900-tal.

Posttidning B

Avsändare:
GöteborgsRegionens
Släktforskare
Erik Dahlbergsgatan 36 B
411 26 Göteborg

GöteborgsRegionens Släktforskare
Bibliotek och Forskarplatser

**Erik Dahlbergsgatan 36 B, 411 26 Göteborg,
Öppet mån-fre 10.00-14.00
Vissa lördagar 10.00-14.00**

**Ring dock alltid först och kolla
bemanning samt lediga forskarplatser.
Tel. 031-13 12 26**

**Öppet även 1 timma före varje föreningsmöte
E-post: g.r.s@telia.com
Hemsida: <http://grs.forening.genealogi.se>
PlusGiro: 24 23 85-3
Organisationsnummer 857204—7564**